

Ciekawostką tematyczną, odnoszącą się do przelotu transpolarnego *Norge*, a z drugiej strony – będącą szczególnym dopełnieniem, wobec prezentowanego aerogramu – jest, wydany w r. 1988; także przez **Pocztę San Marino** – znaczek o nominalnie 1.50 L⁶. Znaczek ten, wielobarwny w kolorze żółto-niebiesko-pomarańczowym, o rozmiarach 36×36 mm, z napisem: *I MEZZI DI TRASPORTO* oraz *Le collezioni tematiche*, posiada też dyskretny napis NORGE i reprodukuje w całości, opisany wyżej aerogram.

Traktując temat lotu transpolarnego bardzo szeroko – tak, jak w wielu innych, podobnych przypadkach, można by, poszerzyć przedstawioną prezentację o wiele innych jeszcze pozycji. W szczególności, byłyby to przede wszystkim, znaczki poświęcone Amundsenowi, na których bardzo często pojawia się motyw symbolizującej sylwetki sterowca; stanowi to jednak, wobec wyeksponowanej tu, tematyki lotu transpolarnego Amundsen – Ellsworth – Nobile, nawiązanie już tylko, zupełnie marginalne.

Janusz R. Sobczyk

Uniwersytet Łódzki

Wydział Zarządzania

90-214 Łódź, ul. Rewolucji 1905 r. nr 39

SPEKTAKULARNE SPOTKANIE ARKTYCZNE STEROWCA „GRAF ZEPPELIN” Z LODOŁAMACZEM „MAŁYGIN” (1931) – JAKO WYDARZENIE POCZTOWE I FILATELISTYCZNE

Tematyka niemiecko-radzieckiej arktycznej podróży badawczej sterowca *Graf Zeppelin* w roku 1931, stanowi w filatelistyce, wątek bogaty i wielokrotnie podejmowany. Od samego początku zresztą, wpisana w program tej podróży – operacja współdziałania sterowca w Zatoce Tichaja (wyspa Hookera w archipelagu Ziemi Franciszka Józefa), z przybyłym na jego spotkanie lodołamaczem – miała na celu wymianę poczty. Między innymi, zapewne to właśnie wydarzenie pocztowe zadecydowało, że jego temat do dziś, stanowi – wątek powielany w filatelistyce, przy różnych okazjach. Początek został zainicjowany, już w roku 1931, kiedy wydarzenie to – wcześniej zapowiadane – spotkało się wówczas, z przygotowaną na tę okoliczność, specjalną emisją znaczkową.

Obecnie, ogół materiałów dokumentujących spotkanie sterowca *Graf Zeppelin* z lodołamaczem *Małygin*, można podzielić na: (1) odnoszące się przede wszy-

⁶ Jeden z 5 znaczkowej serii, poświęconej filatelistyce tzw. zbiorów tematycznych.

stkim do roku 1931; a więc obejmujące tzw. pierwotną dokumentację tego wydarzenia, na którą składają się specjalne emisje znaczkowe oraz wszystkie listy, przeszłe drogę pocztową w wymianie korespondencji między sterowcem a lodołamaczem; oraz (2) odnoszące się do lat późniejszych, obejmujące tzw. dokumentację wtórną, w postaci związanych z tą okolicznością: wszystkich pamiątkowych emisji filatelistycznych (znaczki, bloki, FDC, stemple pocztowe, pozapocztowe, itp.). Wobec różnorodności, tak bogatego materiału, przyjęto w jego kwalifikacji m.in. do celów tego opracowania – ścisłą zasadę selektywności, uznając, że bezpośrednio z podanym tematem – łączą się, tylko te walory filatelistyczne, które w sensie graficznym lub tekstowym, wskazują na współobecność, jednocześnie obu obiektów tego spotkania, tzn.: sterowca *Graf Zeppelin* i lodołamacza *Małygin*⁷.

1. Dokumentacja filatelistyczna – rok 1931

1.1. Okolicznościowa emisja znaczków, tzw. „małyginowskich”

Uprzedzając oczekiwane wydarzenie, czyli spotkanie *Małygina* z niemieckim sterowcem – przewidziane w Arktyce pod koniec lipca 1931 – Poczta ZSRR, przygotowuje wydanie serii znaczków, wg projektu I.I. Dubasowa.

Znaczki te, jako lotnicze i będące zarazem – pierwszą w historii tej poczty serią znaczków polarnych – pojawiają się, w liczbie czterech o nominałach 30 k, 35 k, 1 R i 2 R. Są to znaczki jednobarwne w kolorach, odpowiednio: szarofioletowym, szarozielonym, ciemnoszarym i szaroniebieskim. Występują one w 3 odmianach – ciętej i o dwóch typach ząbkowania; jednoformatowe, posiadają rozmiary 32×22 mm (określenie dla odmiany ciętej). Wszystkie opatrzone są tym samym napisem w języku francuskim: *URSS-POLE du NORD – 1931*. Znaczki te, pięknie skomponowane i starannie opracowane graficznie – jako jednomotywowo, powielają: wyobrażoną w pejzażu arktycznym scenę spotkania *Zeppelina* z lodołamaczem, z obecnością na pierwszym planie – postaci, stojącego białego niedźwiedzia na bloku lodowym.

Seria tych znaczków, szeroko znana jako tzw. „małyginowska” – jak się później okaże, przejdzie do historii jako jedna z najpiękniejszych w światowej filatelistyce polarnej, a poszczególne jej znaczki, będą reprodukowane przez poczty wielu krajów, w ich własnych emisjach filatelistycznych, m.in. jako tzw. temat „znaczka na znaczku”.

Na razie jednak, cel tego wydania nosi wyraźny charakter pocztowo-służebny. Specjalnie wydane znaczki na okoliczność spotkania *Małygina* ze sterowcem *Graf Zeppelin*, służyć będą – frankowaniu korespondencji, przeznaczonej do planowanej między nimi, wymiany pocztowej – co nastąpi 27.07.1931.

⁷ Zgodnie z tym, pominięta zostaje tutaj np. bardzo znana seria 3 znaczków niemieckich z 1931 r. (wzór z roku 1928), z wyobrażeniem sylwetki *Graf Zeppelin LZ-127* i wydana na okoliczność jego podróży arktycznej z nadrukiem: *Polarfahrt 1931*, ale nie nawiązująca w treści – do jego spotkania z *Małyginem*.

nikiem) – z napisem: *BRISE · GLACE*, „*MALYGUIN*”. *ARCTIQUE*, i datą nadania 18 VII 31.

Podróż *Małygina* w kierunku Ziemi Franciszka Józefa przebiega bez zakłóceń⁸.

Z chwilą, gdy lodołamacz wchodzi do Zatoki Tichaja, od północy ukazuje się sylwetka Zeppelina. Spotkanie obu statków; – powietrznego i morskiego, następuje 27.07., o godz. 18.30. Jest ono dokładnie zaplanowane i precyzyjnie zsynchronizowane, co zapewne jest wielką zasługą pilotującego olbrzymi sterowiec LZ-127 – inżyniera, dr Hugo Eckenera⁹. Za pierwszym razem jednakże, próba osadzenia sterowca, przy zbyt silnym wietrze – nie udaje się. *Zeppelin* powtórnie zatacza krąg i przy drugim podejściu, osiada pomyślnie na wodzie, zarzucając kotwicę. Umberto Nobile, naoczny świadek tego wydarzenia, obserwujący je pokład *Małygina* – tak opisuje, ów moment: „27 lipca nad wieczorem przy wspianej pogodzie „Graf Zeppelin” osiadł powoli na powierzchni morza wolnej od lodów. Piękny statek powietrzny odbijał się w wodzie jak w lustrze”¹⁰.

Moment przekazania poczty trwa krótko. Zbliżający się motorówką do gondoli sterowca Papanin, przekazuje ją przez otwarte drzwi na burtę *Zeppelina*. W zamian otrzymuje worek z listami, przebyłymi – całą jego dotychczasową drogę powietrzną.

Listy, przyjęte teraz na pokład *Małygina*, a nadane z Friedrichshafen (24.07.) i Leningradu (25.07.) – po potwierdzeniu odbioru, wcześniej już opisanym stemplem pokładowym lodołamacza – podążą drogą morską do Archangielska. *Małygina* przybędzie tu 20.08., i wówczas listy te, rozesłane zostaną do miejsc swego przeznaczenia.

Zaraz po wymianie poczty, *Graf Zeppelin* unosi się w powietrze i oddala z rejonu Ziemi Franciszka Józefa. Przedostatni etap jego misji pocztowej, polega obecnie na dostarczeniu – wszystkich posiadanych listów ich odbiorcom. Wśród nich są m.in. listy zabrane jeszcze z Friedrichshafen (24.07.), a adresowane do Leningradu. Przeszły one drogę powietrzną via Arktyka i winny być przekazane na miejsce. Odbywa się to 30.07., ale ... nad Leningradem, w którym panująca pogoda uniemożliwia lądowanie sterowca. Zrzut poczty następuje więc na spadochronach.

⁸ Interesująca może być wzmianka, że kierującym pokładową placówką pocztową *Małygina* i nadzorującym służbę telegraficzną jest – w tym czasie, niezbyt jeszcze znany I.D. Papanin, zaś kierownictwo nad całością sprawuje W.J. Wiese. Z kolei, jednym z pasażerów odbywających podróż lodołamaczem – jest szeroko, już wówczas znany Umberto Nobile. Podróżuje on tutaj jako gość specjalny, na zaproszenie R.L. Samojłowicza, będącego – koordynatorem naukowym programu badawczego, realizowanego w wyprawie arktycznej sterowca *Graf Zeppelin*.

⁹ Eckener Hugo (1868–1954), niem. inż. lotniczy i pilot zeppelinów. Odbył dwa wielkie przeloty transatlantyckie (1924, 1928),. W roku 1929, odbył na sterowcu *Graf Zeppelin* – lot dookoła świata.

¹⁰ Nobile U.: *Czerwony namiot* (tłum. z wł.). Czytelnik, Warszawa 1976, s. 287.

Z Leningradu dalsza droga sterowca *Graf Zeppelin*, prowadzi – wprost do punktu wyjścia, i – zakończenia jego podróży arktycznej na lotnisku w Berlinie (Tempelhof). Tutaj też, następuje ostatni etap jego misji pocztowej, czyli przekazanie listów otrzymanych z *Małygina* (27.07.), ich niemieckim i pozaniemieckim adresatom.

W ten sposób, dzięki eksperymentalnej wymianie poczty – podczas arktycznego spotkania sterowca z lodołamaczem – rozesłano korespondencję, liczącą ogółem ok. 50 00 kartek pocztowych i listów. Dziś są one, wysoce cenionym dokumentem – głośnego ongiś wydarzenia, sprzed 70 laty¹¹.

2. Pamiątkowe emisje filatelistyczne – lat obecnych

Wbrew temu, co można by oczekiwać – emisje filatelistyczne, dokumentujące tak głośne ongiś wydarzenie, a zwłaszcza emisje znaczkowe – należą dziś do rzadkości. W liczbie tych, doprawdy nielicznych, upamiętniających je, po wielu latach – znajdują się wydania Poczty Korei i Poczty Mongolii (1981). Poświęcone są one, zarówno wydarzeniu, związanemu z podróżą arktyczną *Zeppelina* jak i okoliczności jego pamiętnego spotkania z *Małyginem*. Zawężenie tematyczne, wyłącznie – do samej okoliczności spotkania sterowca z lodołamaczem, tłumaczy oczywiście – fragmentaryczność ujęcia przedstawianej prezentacji.

Z okazji rocznicowej, zbliżającego się 50 lecia – **Poczta Korei (KRL-D)** jako pierwsza, bo nawet z wyprzedzeniem rocznym, przygotowując się do 3 Międzynarodowych Targów Filatelistycznych w Essen (15–19.11.1980) – prezentuje tam, dwa duże i piękne bloki okolicznościowe. Blok większy (4 znaczkowy), nie wchodzi tu w rachubę¹², ale wyłącznie – blok nieco mniejszy (1 znaczkowy).

Jest to blok wielobarwny o rozmiarach 13.8×8.4 cm, zawierający w górnym prawym rogu znaczek żółto-brązowy, perforowany, o nominale 50 ch i rozmiarach 51×39 mm, przedstawiający dwa inne, z kolei – znaczki pocztowe, z których jeden, to właśnie – znaczek niebieski 1 R, z serii małyginiowskiej. W dolnym lewym bloku, znajduje się w postaci niewielkiego, czarnego prostokąta – logo targowe Essen'80. Tło bloku w kolorze szaroniebieski, wypełnia realistyczna sceneria lodowego krajobrazu arktycznego i olbrzymi korpus *Zeppelina*, osiadającego na lustrze wody – z widoczną w oddali sylwetką, wypływającego z przeciwka małego czerwonego statku. Blok zaopatrzony jest w napis dwujęzyczny; – u góry: *50th Anniversary of the Northpole Flight of the German Airship LZ-127 „GRAF ZEPPELIN”. Meeting of the airship with the icebreaker „MALYGIN” in the Polar*

¹¹ Całość informacji przedstawionych w tej części, opracowano na podstawie publikacji dot., tzw. Poczty Małygina – zamieszczanych, głównie przez autorów rosyjskich, m.in.: W. Duszkijskiego i W. Stobrowskiego, W. Pritułę, A. Skrylewa, F. Zińko – a czasopiśmie *Sowietskaja Filatelija*, w 11.70.

¹² Z uwagi na treść napisu tytułowego, odnoszącego się wyłącznie do 50 lecia podróży *Zeppelina* i mimo tego, że – obok 3 znaczków niemieckich z nadrukiem *Polfahrt*, reprodukowanych na znaczkach bloku, zawiera też – znaczki małyginiowskie.

region; – u dołu (objaśniający): *ALEX KIRCHNER Gemälde: Post austausch des Luftschiffes „Graf Zeppelin“ mit dem Eisbrecher „Malygin“ 1931.*

Poczta Mongolii, jako druga – upamiętniając historię głośnych wydarzeń arktycznych roku 1931, z okazji 50 lecia – występuje w r. 1981, z inicjatywą lotniczej emisji bloku okolicznościowego i związanej z nim serii 7 znaczków. Napis tytułowy całości tej emisji, niestety wskazuje na jej wyraźne odniesienie – wyłącznie do arktycznej podróży *Zeppelina*, niemniej z drugiej strony – opracowanie treści graficznej niektórych walorów (odbiegając od treści napisu), nawiązuje z kolei: do okoliczności spotkania *Zeppelina* z lodołamaczem *Małygin*. W szczególności wskazuje na to, bezpośrednio, treść ilustracyjna bloku.

Jest to blok 1 znaczkowy, jasnozielono-żółto-niebieski, o rozmiarach 9.3×7.7 cm, z rozpiętymi na siatce geograficznej, wycinka części zachodniej obszaru rosyjskiej Arktyki – konturami wód i lądów, i przedstawieniem na ich tle nieregularnej figury, zaznaczonej czerwoną linią łamaną – zamkniętego obwodu trasy *Zeppelina*, wraz z uwidocznionymi datami przebytych odcinków jego drogi. Po lewej stronie bloku, duży znaczek o nominale 4 T, perforowany 32×53 mm, z napisem: *Polar Flight 1931–1981*, przedstawiający – dużą sylwetkę *Zeppelina* w locie i przepływającego dołem statek. Po stronie prawej, przedstawienie – stempla pokładowego *Zeppelina* oraz kasownika placówki pocztowej lodołamacza *Małygin*.

Z kolei, spośród 7 znaczków wspomnianej serii – przyjąć można, że nawiązanie do rocznicowej okoliczności „spotkaniowej” – prezentują te, które rozwijając tematykę znaczka na znaczku, przedstawiają w sposób samodzielny (bez znaczków innych) reprodukowane walory serii małyginowskiej.

Są to 4 znaczki: 50 M, 60 M, 80 M i 1.20 T; – tak, jak pozostałe znaczki serii, wielobarwne, jednoformatowe 34×51 mm, z napisem: *Polar Flight 1931–1981*, przedstawiające dużą sylwetkę sterowca. Każdy z nich przedstawia ponadto: jeden spośród znaczków małyginowskich wraz z pierwszoplanowym wyobrażeniem postaci, osobnika zwierzęcego, wybranego rodzaju fauny arktycznej, odpowiednio: 1) różowo-fioletowy (50 M), obok znaczka 30 k, niedźwiedź polarny; 2) zielony (60 M), znaczek 35 k i sowa arktyczna; 3) żółto-brązowy (80 M), znaczek 1 R i maskonur; 4) niebiesko-granatowy (1.20 T), z znaczkiem 2 R, przedstawiona foka.

Skromnym zupełnie i epizodycznym dodatkiem do ilustracji tematu, może być tutaj – jeszcze znaczek **Poczty Węgier** (1981). Który jako jeden z serii poświęconej lotom *Zeppelinów*¹³ – w swej treści graficznej, upamiętnia spotkanie *Małygina* z LZ-127.

Jest to znaczek poczty lotniczej, niewielki, szaro-fioletowy, 2 Ft o rozmiarach 26×31 mm, z napisem: *1931 ESZAKI – SARKI REPÜLÉS*, z przedstawieniem morza, statku wśród lodów i *Zeppelina*.

¹³ Seria 7 znaczków lotniczych, poświęcona głośnym podróżom *Zeppelinów* lat 1929–1933, przygotowana na I. Międzynarodową Wystawę Filatelistyczną poczty lotniczej, zorganizowaną na jubileusz (1921–1981) Szwajcarskich Linii Lotniczych (SWISSAIR) w Lucernie – „Luraba81”.

Oprócz bloków pocztowych i znaczków, upamiętniających rocznice spotkania *Zeppelina LZ-127 z Małginem*, warto zwrócić uwagę, również – na inne walory filatelistyczne, np. okolicznościowe ostemplowania pocztowe i pozapocztowe. W tym względzie, interesującym uzupełnieniem nin. tematu, może być – nawiązujący do rocznicy 50 lecia tego spotkania (1931–1981) – rzadki stempel okolicznościowy, funkcjonujący na dryfującej stacji arktycznej „Sewiernyj Poljus-25”. Stempel ten, prezentowany jest tutaj, na przesyłce listowej nadanej z tej stacji 20.04.1984, do adresata w Murmańsku i odebrany tam w placówce pocztowej: Murmańsk 32, dnia 13.06.1984, o godz. 17.